

TASHQI OMIL TA'SIRINI BAHOLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Umurzaqova Zamira Salijanovna -
Andijon mashinasozlik instituti,
assistent

Annotatsiya maqolada hozirgi kunda biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlashning istiqbollari bo'yicha nazariy-amaliy takliflar ishlab chiqish orqali ular faoliyatini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: siyosiy omil, iqtisodiy omil, ekologik omil, raqobat, demografik omil, inson omili.

Аннотация. В статье показаны пути развития деловой активности на основе разработки теоретических и практических предложений о перспективах их поддержки сегодня.

Ключевые слова: политический фактор, экономический фактор, экологический фактор, конкуренция, демографический фактор, человеческий фактор.

Annotation. The annotation article shows the ways to develop the current business by developing theoretical and practical proposals on the prospects of their support.

Keywords. political factor, economic factor, environmental factor, competition, demographic factor, human factor.

Korxona tuzilishiga, uning yo'nalishiga, tayyorlanadigan mahsulotning yillik xajmi, turi, uning ko'p-ozligi, ya'ni ixtisoslashish darajasi xar yilgi o'zgaruvchanlik darajasi, mahsulotning xususiyatlari ta'sir qo'rsatadi. Shularga asoslangan holda dastgohlar hamda ularning joylashishi ham belgilanadi.

Odatda mahsulot turi kam bo'lgan korxona tuzilishi oddiy bo'ladi. Engil sanoat, yog'ochni qayta ishlash va qurilish materiallari sanoat tarmoqlarida ishlab chiqarishning nisbatan oddiy texnologiyasi qo'llaniladi, murakkab bo'lmagan mahsulot ishlab chiqariladi. Murakkab mahsulot tayyorlaydigan mashinasozlik zavodlarining tuzilishi o'ziga yarasha murakkab bo'ladi.

Korxona tuzilishi o'zgaruvchan bo'lib, unga bozor talabi, ijtimoiy mehnat taqsimotini chuqurlashuvi, texnika taraqqiyoti va ishlab chiqarish hamda mehnatni tashkil etish darajasi, mutaxassislarga xizmat qo'rsatish kabi omillar ta'sir etadi.

Ishlab chiqarish tuzilishini tanlash yoki yaxshilash vazifasi yangi korxonalarni qurish, mavjud korxonalarni qayta qurollantirish, ularni yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishga tayyorlash va ixtisoslashish darajasini oshirish, davrida xal etiladi. Korxonalar tuzilishini loyihalashtirishda ishlab chiqarishni kombinatsiyalashtirish ko'zda tutiladi, natijada xom ashyodan kompleks foydalanish imkoniyati yaratiladi. Maqsad – yuqori unumdorlikka ega bo'lgan texnikani joriy etish, undan samaraliroq foydalanish, ma'muriy boshqarish, yordamchi va xizmat qo'rsatuvchi ishlar salmog'ini, quvvat birligiga to'g'ri keladigan ka'ital qo'yilma miqdorini kamaytirish, yuqori malakali kadrlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirishdir.

Sanoat korxonasi tuzilishining o'zgarishiga ixtisoslashish darajasi katta ta'sir ko'rsatadi. Ixtisoslashtirilgan korxonalarda cheklangan turdagi mahsulot ko' hajmda ishlab chiqariladi, bu esa buyumli, o'zaro bog'langan sex va bo'linmalar tuzish imkoniyatini kengaytiradi.

Yirik korxonalarda, ixtisoslashtirilgan xizmat qo'rsatuvchi korxonalar, ishlab chiqarish bo'g'inlarini tashkil etish imkoni yaratiladi, u o'z navbatida yordamchi sexlar tuzilishiga ta'sir ko'rsatadi.

Asosiy ishlab chiqarishni mexanizatsiyalashtirish, xizmat qo'rsatish va ishlab chiqarish vositalarini tayyorlash ishlarining hajmini oshib ketishiga olib keladi. Bozor sharoitida korxonadagi yordamchi jarayonlarni mexanizatsiyalashtirish, yordamchi sexlarni ixtisoslashish darajasining sustligi ularga xizmat qiluvchi maxsus ixtisoslashtirilgan korxonalarni tashkil etishni taqozo etadi.

Korxonada ishlab chiqarish bo'g'inlarini bir-biriga mutanosib (ro'rtsional) bo'lishi. Ishlab chiqarish tuzilishini o'timal darajada ekanligini qo'rsatadi.

Kichik korxonalarda ishlab chiqarish tuzilishini takomillashtirish, ularni sexsiz tuzilishga o'tish bilan bog'liq bo'ladi va ixtisoslashish darajasini oshirib, boshqarish harajatlarini kamaytiriladi.

Shunday qilib ishlab chiqarish tuzilishini takomillashtirish yo'llari quyidagilardir:

➤ Sexlar va ishlab chiqarish uchastkalari tarkibini, ularni yirikligi, quvvatini to'g'ri tanlash;

➤ Korxonani yaratish bo'yicha general (bosh) loyihaga qo'ra sex va omborlar ma'lum tartibda, ketma-ketlikda joylashtirilishi zarur;

➤ Yuk tashuvchi transport vositalari ishlab chiqarishni normal borishiga xalol bermagan holda korxona ichida eng qisqa masofada harakat qilishini ta'minlash, marshrut sxemasini tuzish;

➤ Tarmoqlarda ishlatiladigan xom ashyo, materiallar xususiyatini hisobga olish;

➤ Buyumlarning konstruksiyasini murakkabligi yoki oddiyligini hisobga olish;

➤ Ishlab chiqarishni ixtisoslashtirish va kooperativlashtirish shakllarini inobatga olish.

Korxona uzoq davr xizmat qilishi, ishlab chiqarish faoliyati sharoitlarini o'zgartirishi, fan-texnika yangiliklarini ishlab chiqarishga qo'llash, yangi xil mahsulotlarni ishlab chiqarishni o'zlashtirishi, ishlab chiqarishni rekonstruksiya qilish va kengaytirishi natijasida uning ishlab chiqarish tuzilishi ham albatta o'zgaradi. Bunda uni yaxshilashning asosiy yo'llari quyidagilar:

➤ Sex va uchastkalar soni va yirikligini o'zgartirishda o'timallikni ta'minlash;

➤ Asosiy, yordamchi va xizmat qo'rsatuvchi sexlar orasida quvvatning, xodimlar sonining ratsional darajada bo'lishini ta'minlash;

➤ Korxona faoliyatini rejalashtirishda o'timallikni ta'minlash;

➤ Ixtisoslashtirish va kooperativlashtirishni ratsional tashkil etish.

Hozirgi davr sharoitida ko'gina korxonalarning tuzilishida bozor munosabatlari bilan bog'liq bo'lgan yangi bo'limlar: yangi mahsulot ishlab chiqaradigan tajriba sexlari, ishlab chiqarishni takomillashtirish uchun yangi mashina va uskunalarni tayyorlanadigan avtomatlashtirish va mexanizatsiyalashtirish sexlari, marketing markazi, tashqi iqtisodiy faoliyat bo'limlari tashkil etilmoqda.

Korxonalar strategiyasini takomillashtirishi lozim.

Bu yerda quyidagi tadbirlarni amalga oshirilishini tavsiya etamiz:

1. Tashqi bozorga chiqish mexanizmini ishlab chiqish;

2. Bozorga chiqarilayotgan mahsulot turlarini kengaytirish;

Bugungi iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida tashqi omillar ta'sirini baholash mezonlarini takomillashtirishni maqsadga muvofiqdir deb hisobladik. Chunki hozirga qadar biz tashqi omillar ta'siriga umumiy holda qarab, umumiy holda baho berib keldik.

Davrning o'zgarishi tadbirkorlik va biznesni alohida chuqur tarkibiy o'zgarishlar, diversifikatsiyalash va integrallashuv jarayonlarini chuqurlashuvi tashqi omillarga baho berish jarayonida inobatga olishni taqozo etadi.

Shu munosabat bilan biz tashqi omillar ta'sirini yuqoridagi jarayonlarga bog'lagan holda baholash yuzasidan o'zimizning takliflarimizni tavsiya etamiz.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayoni bir so'z bilan aytilganda undani sifat tarkibiy o'zgarishlar hisoblanadi.

Tashqi omillarning biri tarmoqni rivojlantirish tendensiyasi bo'lsa, bugungi barcha tarmoqlar o'zining bozordagi mavqeini saqlab qolish maqsadida boshqa turdagi noturdosh tarmoqlarga kirib bormoqda.

Shunday ekan, ularning ishlab chiqarilayotgan mahsulotlari tarkibi o'zgarib, sanoat xarakteriga ega bo'lmagan mahsulotlar ishlab chiqarishga to'g'ri kelmoqda.

Diversifikatsiyalash – bu mavjud imkoniyat, resurs va salohiyatdan oqilona foydalanish, bozordagi kon'yunkturaviy o'zgarishlarni muntazam o'rganish asosida faoliyat yo'nalishlarini qisman yoki to'la o'zgartirishdir. Bunda, tez o'zgaruvchan bozor sharoitlariga oson va ortiqcha xarajatsiz moslashish ta'minlanishi zarur.

Bu yerdagi yangi turdagi mahsulotlar ishlab chiqarishni kuchayishi soni birlik. Bu joriy yilda iste'molchilar talablaridan kelib chiqqan holda yaratilgan yangi turdagi mahsulotlar, soni.

Tashqi omillar orasida raqobat alohida o'rin tutadi. Chunki bozor iqtisodiyoti qanchalik chuqurlasha borgan sari raqobat holati ham keskinlasha boradi.

Bu yerda hissadorlik jamiyati mavqeini mustaxkamlash yo'lida raqobat strategiyasini to'g'ri tanlashi zarur bo'ladi ya'ni holatdan kelib chiqqan holda raqobatda ustunligini saqlab qolish uchun xujumkorlik strategiyasidan foydalanilsa, raqobat ustunligini himoya qilish uchun mudofaa strategiyasidan foydalanganlik ma'qul hisoblanadi.

Hozirgi koronavirus pandemiyasi sharoitida korxonalar 100% tola quvvat bilan ishlay olmaganligi sababli, Prezident koronavirusning iqtisodiyotga salbiy ta'siri va global inqirozni yumshatish bo'yicha Farmon imzoladi [1.1-6et]

Global iqtisodiyot tizimining bir qismi bo'lgan O'zbekiston iqtisodiyotiga ham mazkur omillar ta'sir qilmoqda, bu esa o'z navbatida ushbu holatning salbiy ta'sirlarini yumshatish bo'yicha samarali oldini oluvchi choralar ko'rishni talab qiladi. Koronavirus infeksiyasi tarqalishiga qarshi kurashish va boshqa global xavf-xatarlar davrida makroiqtisodiy barqarorlikni, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarining uzluksiz ishlashini ta'minlash, tashqi iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, aholini samarali ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, mamlakat aholisi daromadlari keskin

pasayib ketishining oldini olish maqsadida, **choralar ko'rilmoqda. Jumladan;**

- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida yuridik shaxs tashkil etmagan holda, 10 trln so'm miqdoridagi Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi tashkil etildi, quyidagilar orqali tadbirkorlikni va aholi bandligini qo'llab-quvvatdi:

- Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi huzuridagi Tadbirkorlikni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi tomonidan birinchi navbatda ijtimoiy ahamiyatga ega iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish, sotib olish va sotish uchun berilgan kreditlar bo'yicha foiz xarajatlarini qoplashga kafillik hamda kompensatsiya taqdim etishni kengaytirish;

- respublika hududlarida iqtisodiy faollikni va bandlikni kengaytirishga qaratilgan qo'shimcha infratuzilma loyihalarini amalga oshirish, shuningdek, eng avvalo, kichik sanoat zonalarida muhandislik kommunikatsiyalarini qurish;

Korxonalar kelgusida ishlab chiqarish samaradorligini yanada oshirish maqsadida tashqi omillardan foydalanish yuzasidan takliflar:

- korxonada xar bir alohida ashqi omillar ta'sirini baholagan holda maqsadli dasturlar ishlab chiqish;

- iqtisodiyotni tartibga solish maqsadida, hududning alohidalik xususiyati, tarmoqning rivojlanish tendentsiyasi, raqobat holati, sotish shartlari va boshqa tashqi omillarni inobatga olgan holda ularni baholash mezonlarini takomillashtirish;

- jamiyatni tashqi bozorga chiqish mexanizmini ishlab chiqish, ya'ni eksport salohiyatini yuksaltirish;

- bozorga chiqarilayotgan mahsulotlar assortimentini kengaytirish;

- korxona ishlab chiqarish strategiyasini takomillashtirish, turdosh va noturdosh tarmoqlarga kirib borishga erishish;

- korxonada ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalashni qat'iyat bilan davom ettirish zarur.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ishlab chiqarishni yuqori sur'atlar bilan o'sishiga ta'sir etuvchi omillar va uning tarkibini o'rganish, tashqi va ichki omillarni iqtisodiyotga salbiy ta'siri va global inqirozni yumshatish bo'yicha dasturlar ichlab chiqib, muommalarni bartaraf etish lozim.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Ortiqov A.A. Sanoat iqtisodiyoti Darslik. –T.: Sano-Standart, 2014-304b
2. Махмудов Э.Х. Экономика промышленных предприятий. Учебник –Т.: Иктисодиёт-2015, -370с.
3. Ulashev I. O., Atamuradov SH. A. "Korxona iqtisodiyoti va menejmenti". –T.: Tafakkur bo'stoni, 2013
4. <https://review.uz/>
5. <http://www.gov.uz/>